

***GHENDTSCH*E TOESTANDEN**

DE RIVIEREN VAN DER STEDE DAT SCOENSTE JUWEEL ES DAT DE STEDE HEEFT

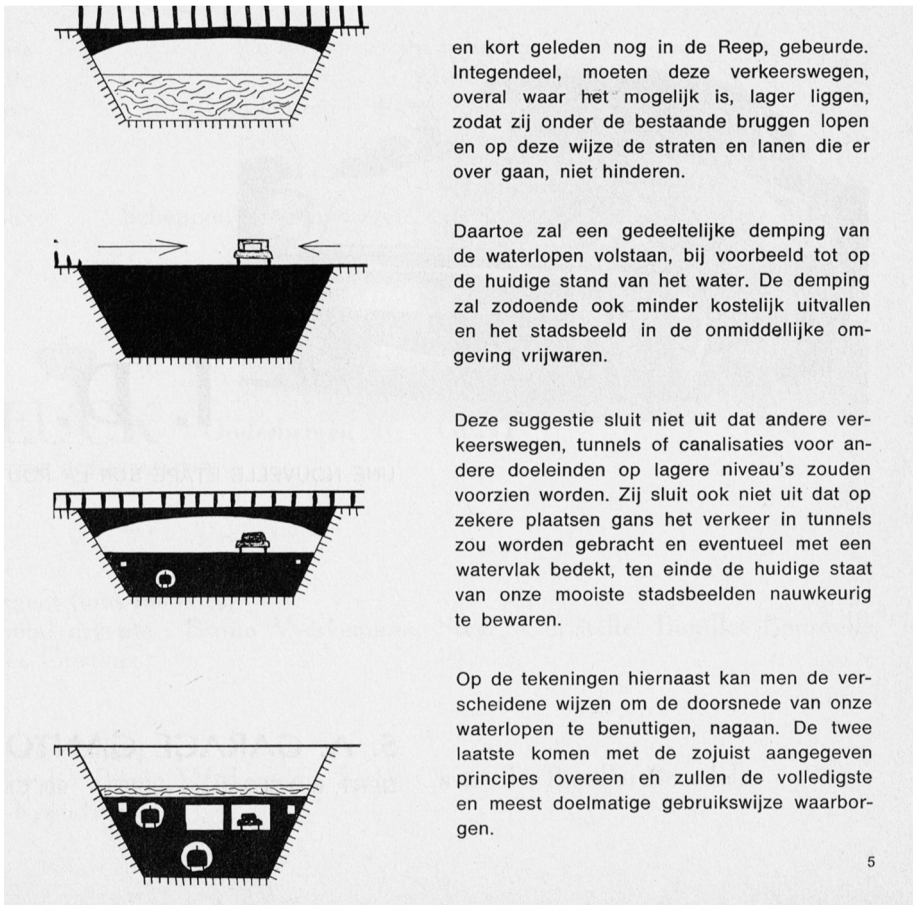
DEEL 5. TOTALE OMMEKEER DOOR WATERZUIVERING

In de vorige aflevering probeerden we een zo waarheidsgetrouw mogelijk idee te geven van de ‘vuile stinkboel’ die de Gentse waterlopen tot voor enkele decennia vormden. Ongelooflijk erg was het. Er moest hoe dan ook een oplossing gevonden worden.

Alles dichtgooien of overbruggen had na de openstelling van de Ringvaart (1969) in theorie gekund. In die tijd lanceerden de Gentse Kamer van Koophandel, de trammaatschappij en het stadsbestuur - toch geen kleine spelers - plannen om het snel aanzwellende autoverkeer en het tramvervoer van, naar, en vooral in de stad optimaal te laten verlopen. Het meest ambitieuze onderdeel daarvan betrof de ‘nutteloos’ geworden waterlopen. Die zou men niet dempen, maar in hun beddingen en onder de vele bruggen door wilde men autowegen aanleggen. In het zicht van de historische monumenten - zo werd voorgesteld - zou men de auto's en eventueel ook de tram in een tunnel laten rijden met er boven een waterlaag (afb. 1).

Maar, zo merkte een snugger iemand op: ook als men het verkeer in de beddingen mogelijk maakt, zullen alle voordien in de rivieren geloosde afvalwaters moeten afgevoerd worden in parallelle collectoren naar ... Naar waar? Naar zuiveringsstations wellicht?

Er kwam niets van. Wellicht waren die plannen vooral te duur om er direct werk van te maken. De oliecrisis van de jaren 70 waren er te veel aan. Er werden nog meer plannen gesmeed - massa's zelfs - maar de ambities werden teruggeschroefd. Het meest haalbare voorstel dat de door de Gentse Jaarbeurs gesponsorde internationale ideeënwedstrijd Gent Morgen (1971) opleverde, was bijlange zo duur niet. Het betrof het weren van het doorgaand autoverkeer uit het stadscentrum.

en kort geleden nog in de Reep, gebeurde. Integendeel, moeten deze verkeerswegen, overal waar het mogelijk is, lager liggen, zodat zij onder de bestaande bruggen lopen en op deze wijze de straten en lanen die er over gaan, niet hinderen.

Daartoe zal een gedeeltelijke demping van de waterlopen volstaan, bij voorbeeld tot op de huidige stand van het water. De demping zal zodoende ook minder kostelijk uitvallen en het stadsbeeld in de onmiddellijke omgeving vrijwaren.

Deze suggestie sluit niet uit dat andere verkeerswegen, tunnels of canalaties voor andere doeleinden op lagere niveau's zouden voorzien worden. Zij sluit ook niet uit dat op zekere plaatsen gans het verkeer in tunnels zou worden gebracht en eventueel met een watervlak bedekt, ten einde de huidige staat van onze mooiste stadsbeelden nauwkeurig te bewaren.

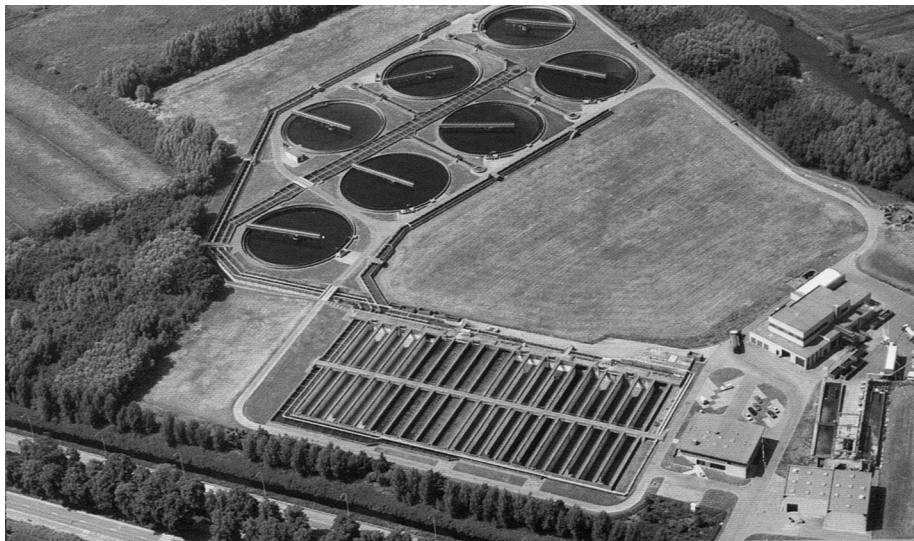
Op de tekeningen hiernaast kan men de verscheidene wijzen om de doorsnede van onze waterlopen te benutten, nagaan. De twee laatste komen met de zojuist aangegeven principes overeen en zullen de volledigste en meest doelmatige gebruikswijze waarborgen.

5

Uit *Het Mandelboekje* (aug 1969, p. 6). De tekst rechts is voorafgegaan door de opmerking dat het geen voordeel brengt de 'waterlopen tot op het niveau van de bestaande omliggende straten te dempen, zoals zo dikwijls in het verleden ...'.

Een premetroplan (concreet in 1975) dat eveneens wilde gebruik maken van een rivierbedding (de Leie), leed roemloos schipbreuk. Al zat het gebrek aan centen daar voor heel wat tussen, de protesten er tegen misten hun effect niet. En... ze vestigden de aandacht van het publiek op de waarde van de waterlopen in de stad.

Men begon naar andere oplossingen uit te kijken. Aan het einde van de vorige bijdrage werd beschreven hoe men in eerste instantie dacht aan de bouw van een 'smeerpip' van Gent naar de Westerschelde in Zeeuws - Vlaanderen.

Luchtfoto van het op de begane grond door groenschermen verborgen zuiveringsstation Ossemeersen (brochure Aquafin 1998).

Ook daar kwam niets van terecht. De tijden waren aan het veranderen. Milieukwaliteit kwam meer en meer in de belangstelling en voor een waterstad als Gent werd de aanpak van de ‘vuile stinkboel’ in de waterlopen een prioriteit.

In deze laatste aflevering van dit reeksje artikels over het ‘schoonste juweel van de stad’ geven we een uiterst beperkt relaas van een enorm grote en complexe onderneming. Het is een verslag van buitenaf, grotendeels gesteund op krantenverslagen die ongeveer weergeven hoe het publiek er mee geconfronteerd werd. Het grote verhaal moet nog geschreven worden. Aan het slot bekijken we eventjes, heel eventjes, het resultaat ... dat mag gezien worden.

Zuiveringsstation

Er zou een waterzuiveringstation komen. Eerst dacht men er aan dat aan te leggen aan de Ottergemsesteenweg bij de Bovenschelde in een zone waar ooit drinkwaterwinning gepland was. De eerste concrete opmetingsplannen ‘Gronden Ottergemsesteenweg bestemd voor het waterzuiveringstation’ waren al in 1968 opgemaakt door de Technische Dienst Bruggen en Wegen van de Stad. Men realiseerde zich dat men voor een gigantische taak stond.

Niet enkel een zuiveringsinstallatie was van doen, het hele stelsel van hoofdriolen moest veranderen van oriëntatie: niet meer rechtstreeks naar de rivieren en kanalen her en der, maar allemaal naar dat ene zuiveringspunt. Daarvoor waren grote pompsystemen nodig: het water kon niet overal passief weglopen. De bestrijding van de waterverontreiniging werd effectief opgestart in 1971. Een algemeen rioleringsplan werd in april en mei 1974 goedgekeurd in de gemeenteraad. De locatieplanning aan de Ottergemsesteenweg werd verlaten en de beslissing viel een zuiveringsinstallatie te bouwen in het westen van de stad, in de Ossemeersen bij de Drongensesteenweg (afb. 2).

Deze plek in een ongerept meersengebied was echter omstreden. De Vereniging voor Natuur- en Stedenschoon roerde zich en dit vormde de aanleiding tot het opstarten in 1972 van de actiegroep Bourgoyen - Ossemeersen. Men zou kunnen stellen dat dit station indirect mede aan de basis lag van Gents meest schitterende verwezenlijking op natuurgebied! De definitieve beslissing het zuiveringstation in de Ossemeersen te bouwen werd uiteindelijk eind 1975 genomen. Het zou nog tot begin 1986 duren vooraleer het station operationeel werd.

Collectorenwerken

Eveneens in die periode werden de eerste rioleringen aangelegd die niet meer bedoeld waren om rechtstreeks in de dichtst bijzijnde waterloop te lozen. Daarvoor waren grotere afvoerleidingen nodig, tot twee meter in diameter. Afvalwatercollectoren zijn grote verzamelleidingen (verzamelriolen) die in principe niet bedoeld zijn voor regenwater, grondwater en kwelwater. Omdat de rioleringen (nog) geen gescheiden afvoer toelaten, zijn er op regelmatige afstanden regenwateroverlaten voorzien die bij hevige regenperiodes het overmatige regenwater rechtstreeks naar de waterlopen voeren. In de collectoren zijn onderzoeksschouwen, spoelinlaten en pompstations ingebouwd. Het net zou het hele grondgebied van Gent bestrijken samen met Mariakerke, Wondelgem, Oostakker, het noordwesten van Sint-Amandsberg en de binnen de Ringvaart gelegen delen van Zwijnaarde, Sint-Denijs-Westrem en Drongen.

Van de nieuwe aanleg van de autosnelwegafrit aan het Zuidpark (Koning Albertpark) in 1969-1970 werd gebruik gemaakt om een eerste speciaal tot dat doel opgevatte collectorleiding te realiseren. De eerste werkelijk grote operatie greep plaats aan de Brugsepoort in de jaren 1975-1976. Die veroorzaakte heel wat hinder en sleepte aan door falen van de aannemer.

Toen in 1979 een nieuwe fase aan de Waldam aangevat werd pakte Schepen Monsaert uit met iets nieuws: een ombudsvrouw en een expowagen waarin de

Een ongewoon zicht op de monumentale Graslei van op de Korenlei met een stukje van het toch ook wel monumentale maar onzichtbare 'ondergrondse Gent'
(Uit Stadsmagazine Gent sept. 1996).

mensen terecht kunnen voor informatie en klachten. Van bij de Waldam ging het langs de Begijnhoflaan naar het Rabot. In 1979-1980 werd het tempo opgevoerd. Een pompstation aan de Overzet was afgewerkt. Collectorenwerken waren volop bezig aan de Groene Vallei (Leiekaai), de Coupure, het Houtdok, de Koopvaardij - en Terneuzenlaan, de Voormuide, het Verbindingskanaal en de Palinghuizen. Collectoren aan de Roosbroeken en in Drongen (sinds 1977 bij Gent gevoegd) zouden in 1981 aanbesteed worden.

Nog voor het zuiveringstation in werking kwam, waren de resultaten al merkbaar. 'Door het afleiden van het afvalwater van de Brugsepoort en de Groene Vallei naar de Ringvaart verbetert het water in de Leiearmen in de buurt spectaculair' jubelde een krant in 1980. 'De vissen wagen zich al in de Coupure en de Brugsevaart'. De Coupure was de eerste grote waterloop die in snel tempo terug zuiver werd.

Nadat intussen het zuiveringsstation Ossemeersen met uiteindelijk beoogde capaciteit voor 350.000 inwoners gedeeltelijk in werking gesteld was (1986), werd in 1989-1992 de belangrijkste Leiearm tussen de Gordunakaai en het Justitiepaleis en daarbij aansluitend ook de Ketelvaart aangepakt. Deze werken betekenden het doodvonnis van de metroplannen die nog steeds rondspookten. De twee projecten waren in de bestaande plannen immers niet verenigbaar.

Vanaf 1991 werden de werken definitief beheerd door de VMM (Vlaamse Milieu Maatschappij), later Aquafin.

In 1994-1996 werden de collectoren aan dit deel van de Leie voltooid en uitgebreid naar de Graslei – Korenlei (afb. 3). In 1996 kwam de Speldenstraat - Ottogracht aan de beurt en werden de werken uitgebreid naar Sint-Pieters met een collector naast de spoorberm tussen de De Pintelaan en de Kortrijksesteenweg. De krantentitels uit die tijd spreken voor zich. 'Aquafin draait op kruissnelheid'. 'Binnen twee jaar weer vis aan de Graslei' (1996). 'Zuivering van Gents afvalwater moet verdubbelen in amper drie jaar tijd' 'Collectorenwerken met verkeershinder' was al langer een telkens weerkerend item in de media.

In die jaren werd ook de Schelde aangepakt. 'Muinkkaai hoopt op stankvrije toekomst' (1994). 'Zuidbuurt moet geduld oefenen: in april 1994 beginnen er werken voor collectoren'.

In 1997-1998 werd er nog steeds gewerkt in het centrum: 'Laatste waterzuiveringswerken tussen Dampoort en Vrijdagmarkt komen er aan' (1998). Vandaar uit moest het in moeilijke omstandigheden langs de Voorhoutkaai, Lousbergskaai naar de Brusselsepoortstraat om aan te sluiten bij de al veel eerder aangelegde collector aan het Zuidpark. Eveneens in 1998 werd een bijzonder indrukwekkend pompstation Bijloke aan de Bijlokekaai in werking

gesteld. Dat zorgt op zijn eentje voor de afvoer van het afvalwater van zo'n 50.000 mensen naar de Ossemeersen.

De finale naderde. 'Weer overal vis', verklaart visser Gilbert Geldolf in 1999. Alleen in de Schelde aan de Nieuwbrugkaai en Vlaamsekaai is de vangst voorlopig nogal povertjes. Het sluitstuk, de aanleg van een collector tussen de Sleepstraat en de Voorhoutkaai, was nog niet af. Dat zou pas in 2001 opgestart worden en begin 2002 voltooid zijn.

Daarmee zitten we zowat aan het einde van dit collectorenverhaal. Maar het hierboven beschrevene geldt enkel de Gentse binnenstad. Sommige riolen mondden vanouds niet uit in de Gentse binnenwateren, maar elders. Die kwamen als laatste aan bod. Het afvalwater van de Muide en Meulestede zou nog meerdere jaren ongezuiverd in de Voorhaven lopen. Het plan om daaraan te verhelpen werd pas in 2007 verwezenlijkt. Van toen af voerden collectoren waaraan ook Oostakker aangesloten werd, hun inhoud via een pompstation in de Londenstraat naar de Ossemeersen. Het vuile water van de deelgemeenten in de zuidwestrand, Zwijnaarde, Sint-Denijs-Westrem en Afsnee liep nog ongezuiverd in de plaatselijke beken. Eveneens in 2007 startten werken die daar een einde zouden aan stellen. Ook dat afvalwater komt nu in de Ossemeersen terecht.

Gentbrugge en Ledeberg vormen een apart hoofdstuk. Samen met het oostelijk deel van Sint-Amandsberg sloten die aan bij het waterzuiveringsproject Destelbergen dat een kleiner station omvat aan de Panhuisstraat, tussen de Dendermondsesteenweg en de Schelde. Dit net nadert anno 2013 zijn voltooiing.

Zo werd deze gigantische onderneming na ongeveer een halve eeuw tot een goed einde gebracht. Zonder veel ongelukken, voor zover we konden nagaan. Een mooi huisje in traditionele stijl aan de hoek van de Ketelvest en de Walpoortstraat stortte in, maar daar kunnen onverantwoorde bouwtechnische ingrepen evengoed voor iets tussen zitten.

Bij dat alles moeten we ons realiseren dat de collectorwerken vervolledigd werden met meestal aanzienlijke heraanleg van straten en kaaien. Voeg daarbij nog de noodzakelijke planning op korte en lange termijn, de vele nutsvoorzieningen, enz. Een heksenwerk! Dat zorgde voor heel wat ongemak en het nodige gesakker, maar de meeste mensen (helaas niet allen) beseffen ook wel dat je geen omelet kunt bakken zonder eieren te breken.

Alternatieve methodes en slibverwerking

Moest het eigenlijk wel zo grootscheeps aangepakt worden. Moest het zoveel kosten? Moest het zo lang duren? Waren er geen alternatieven?

Voor een middelgrote stad als Gent zijn kleinschalige systemen zoals rietveldjes totaal ontoereikend. Af en toe doken wel andere ideeën op. De Gentse waterlopen zuiveren door beluchten, door groeneilandjes te creëren, door ‘slibverterende’ bacteriën aan het water toe te voegen. Daarnaast bracht men ook speciale procedures om olievervuiling tegen te houden en weg te werken. Maar - om nu voor één keer toch maar volkomen onaangepaste beeldspraak te gebruiken - dat alles bracht weinig aarde aan de dijk.

Aquafin zuivert het afvalwater en stuurt dit naar de Ringvaart en het Zeekanaal, maar blijft na biologische afbraak met het slib zitten. Vroeger was dit een last. Het aanvankelijke idee dat als bemesting voor de landbouw te gebruiken bleek onrealistisch. Slib wordt verwerkt. Een gedeelte kan vergist worden en levert biogas op. Een ander gedeelte wordt gedroogd en omgezet tot pellets die gebruikt worden voor de productie van energie door verbranding en in de cementindustrie.

Vis, gevederde en ongevederde vissers

In 1995 bracht de ter ziele gegane krant Het Volk een ongewoon zicht op het water aan de Dampoort met de titel ‘Eendenkroos tiert welig op waterlopen’. Lang niet gezien.

De krantenkoppen spreken voor zich. In 1998 heette het nog ‘Vissers ploeteren in troebele waters’. In 2001: ‘Meer vis in Gentse waterlopen’, ‘Vispopulatie in Gent stijgt’ (2003); ‘Vissen in de stad steeds populairder’ (2006). Vissen zijn voor de leek de gemakkelijkst waarneembare indicator van waterkwaliteit. Alhoewel ... de meeste mensen zien ze niet. Wat ze wel zien zijn de vissende watervogels: de reigers, de aalscholvers en de mooiste van allen: de futen, de Georde Fuut met zijn aandoenlijke zorg voor nest en kroost. In 2001 waren ze al volop present: ‘Vis en gezond water lokken futen naar Gentse binnenstad’, wist Prosper Bekaert, de vogelaar van de Coupure. Drie decennia geleden waren dat uiterst zeldzame, schuwe vogels waarvoor je naar het Zwin of naar het krekengebied moest. Nu zijn ze heel gewoon zaak in het hartje van de stad. En wees maar zeker: dergelijke vogels zie je alleen waar er vis zit, liefst veel vis! En over de hele lange Coupure ligt in de zomer aan beide zijden een tapijt van Gele Plomp, een onzer mooiste waterplanten (afb. 4). In de gemeentelijke structuurplannen worden de waterlopen ingevuld als groenassen: als assen van ‘lineaire parken’, zoveel mogelijk in combinatie met fietsroutes.

Gele plomp in de Coupure (foto genomen van op het Rasphuisbrugje, 2012).

Bebouwing en bewoning keren zich naar het water

Men mag zonder meer stellen dat de grootschalige waterzuiveringswerken een even belangrijke rol speelden in het opnieuw aangenaam leefbaar worden van de stad als het verkeersluw maken ervan. Ze zorgden en zorgen er voor dat de Gentse rivieren en kanalen niet meer stinken tegen de sterren op. Want ook al was de stank niet echt gezondheidsbedreigend, aangenaam was het allerminst.

Dank zij de waterzuivering kwamen bijvoorbeeld de huizen aan de Coupure en de Visserij terug ‘en vogue’. De Graslei en Korenlei konden pas daardoor voluit uitgroeien tot toeristische topper. Zelfs de vele lang verwaarloosde achterhuizen en erven aan de waterkant winnen aan waarde, zoals die van de Nederkouter en Kortrijksepoortstraat en verder stroomafwaarts aan de Leie achter de Ham. Magazijnen, ateliers en andere koterijen worden nu omgebouwd tot mooi gelegen woningen. Dat zie je nu ook gebeuren aan de Ketelvest en de Sint-Jansvest (afb. 5, 6 en 7). Niet toevallig vond de nieuwe stadsbibliotheek een schitterende locatie aan de Waalse Krook.

Bebouwing en bewoners keren hun aangezicht naar het water: achterzijde van huizen aan de Kortrijksepoortstraat. Foto genomen aan de Albert Baertsoenkaai (2012).

Bebouwing aan de Brabantdam. Foto van de achterzijde genomen van op de Grote Huidevettershoek (2012).

Dit appartementsgebouw aan de achterzijde van huizen aan de Ham keert zijn open gevel naar het water. Het vervangt een oud magazijn met gesloten gevel (foto genomen van op de Baudelokaai, 2013).

Sociale woningbouw aan de Sint - Antoniuskaai en de Hollainhof uitgendend op de Achtervisseij is 'top'. Wordt ongetwijfeld vervolgd...

Luc Devriese
Met dank aan Herman Rosseau

NOTEN

- ¹ Het plan het verkeer in de beddingen te laten verlopen werd vanuit de trammaatschappij en het stadsbestuur (schepen De Decker) gelanceerd; De Kamer van Koophandel en Nijverheid bracht een synthese met enkele wijzigingen. In *De Standaard* (18 dec 1969) werd dit paginagroot uitgebracht. Nog meer uitvoerig voorgesteld in *Het Mandelboekje - Le Carnet du Dizeau* van aug 1969 en juni 1971 (bewaard in de collectie Vliegende Bladen, reeks Mobiliteit, in het Documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg).
- ² Beyer de Rycke, L., Playdoyer pour les cours d'eau gantois. In: *La Flandre libérale*, 6 maart 1969. Alle hier aangehaalde krantenartikels betreffende waterzuivering worden in knipselvorm bewaard in de DSMG collectie Vliegende Bladen, reeks Milieu - Plant - Dier.
- ³ Van Keymeulen, K., De Vuyst, W., De Waele, M., Rosseau, H., *Gent Morgen. 35 jaar dromen, plannen en bouwen in de stad*, Gent, 2003, pp. 96.
- ⁴ Blauwdrukken in de reeks Milieu - Plant - Dier van de collectie DSMG. Het terrein wordt nu gebruikt door Ivago, onder andere voor haar verbrandingsoven.
- ⁵ Zie: De Muynck, B. (red.) *Stedelijk natuurreserveaat Bourgoyen - Ossemeersen*, Gent, 2000, p. 134.
- ⁶ *La Flandre libérale* 28 sep. 1972. Overzicht van de vroege werken in een artikel getekend G.M. 'Het bouwen van collectoren voor afvalwater in de omgeving van de Coupure'. In: SOS Gent, nr. 20, 1983; Vanacker, D., O.K. voor zuiveringstation. In: *De Gentenaar* 1 december 1975.
- ⁷ *De Gentenaar*, maart 1979 (vermoedelijk 20 maart).
- ⁸ *De Gentenaar*, 19 dec 1980.
- ⁹ *Het Nieuwsblad*, 4 – 5 maart 1989; *Le Courrier de Gand*, 11 aug 1989; *De Gentenaar* 8 feb 1991; 11 juni 1992 en 20 aug 1992.
- ¹⁰ *De Gentenaar*, 13 okt 1995 en 27 jan 1994; *De Streekkrant*, 1 okt 1996; *Het Laatste Nieuws*, 7 en 8 maart 1996.
- ¹¹ *Het Volk*, 6 juli 1998.
- ¹² *De Gentenaar*, 7 maart 1998.
- ¹³ *Het Laatste Nieuws*, 25 aug 1999.
- ¹⁴ *De Gentenaar*, 28 maart 2001.
- ¹⁵ *Het Laatste Nieuws*, 5 okt 2007.
- ¹⁶ Bouw van collector aan de Wellingstaat in Heusden (Destelbergen) aangevat in augustus 2013.
- ¹⁷ *De Gentenaar*, 20 aug 1992.
- ¹⁸ Beluchten - zuurstof: *La Flandre libérale*, 25 nov 1964; bacteriën: *Courrier de Gand*, 30 maart 1990; *Het Volk* 21 juni 1991 en 27 jan 2001; groeneilandjes: *De Gentenaar* 8 sept 2001; olie: *Courrier de Gand*, 8 juni 1979; *De Gentenaar*, 1 okt 1980.
- ¹⁹ *Het Volk*, 18 aug 1995 en 20 nv 200; *Het Nieuwsblad*, 15 aug 1998; *Het Laatste Nieuws*, 11 april 2001 en 16 okt 2006; *De Gentenaar*, 20 nov 2001; *De Streekkrant* 19 maart, 2003.